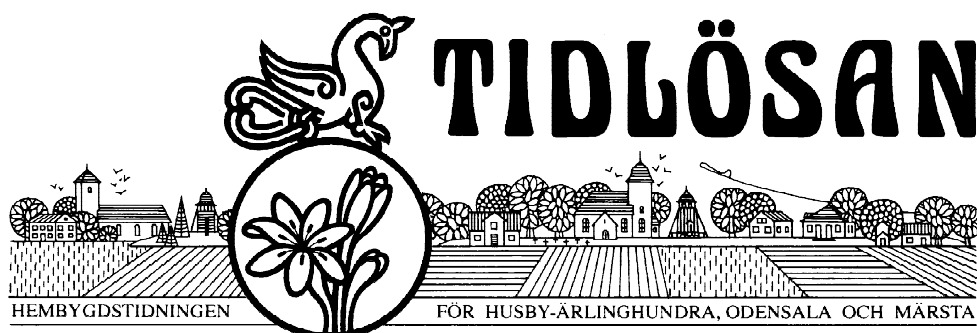

**Hembygdens dag
den 22 augusti**

Nr 3. Augusti 2004. Årgång 11

OMSLAGSBILDEN

Socknarna Odensala och Husby-Ärlinghundra, vår hembygd.

Avsnitt ut Stockholmstidningens utflyktskarta 1943.

Det var mycket enklare kommunikationsleder då, för 60 år sedan.

Arlanda var inte ens påtänkt och samhällena var mindre.

Men flertalet av de viktiga gårdarna finns tydligt utsatta på kartan.

Läs mera om våra socknar på sidorna 4 och 5.

Innehåll	Sid		
Ledare.	3	Stenarna kommer fram när det är dags	12
Två gamla socknar: Odensala och Husby-Ärlinghundra	4	Allemansrätten	14
Små korn av kunskap	6	Bussresa i höst	17
Säckhanddukar och säcklakan	8	Hänt	18
Ett gammalt dass	11	Hembygdens dag	19

TIDLÖSAN

www.hembygdmarsta.se

Utgges av:

Husby-Ärlinghundra Märsta
Hembygdsförening
Husby skola, 195 92 MÄRSTA
Postgiro: 36 15 92-9

Utkommer: 4 gånger per år.

Tryck: PP-TRYCK, Märsta

För information om kommande
föreningsaktiviteter
ring 08-591 136 36

I redaktionen:

Giselher Naglitsch, ansvarig utgivare
Tel. 08-591 155 14

Sven Eriksson
Tel.: 08-591 432 95
E-post: sven.0859143295@telia.com

Manus mottages med tacksamhet. Redak-
tionen förbehåller sig rätten att redigera
det insända materialet i samarbete med
författaren.

Värna allemansrätten är hembygdsvård!

När jag började fundera på hur detta nummer av Tidlösan skulle se ut hade vi just sjungit En blomstertid nu kommer. Nu, första veckan i juli återstår det bara att formulera några kloka (?) tankar till sidan tre. Sen skall allt formateras och brännas ner på en CD-skiva. Så moderna har vi blivit! Sedan bär det iväg till Peter Palm och tryckning. Allt måste vara packat och adresserat till början av augusti, för att inbjudan till Hembygdens dag skall komma ut i tid. Här skall jag också slå ett slag för föreningens försök att återuppta arrangerandet av bussresor. Jag uppmanar alla tidigare och nya resenärer att snarast läsa inbjudan på sidan 17 - och göra slag i saken. Ring in en anmälan, nu!

När solen, efter allt regnande de senaste veckorna, bröt igenom en stund på eftermiddagen, kunde jag inte låta bli att gå en runda till mina tidiga kantarellställen. Det lönade sig. Så kunde vi i kväll njuta årets första smörstekta kantareller på knäckebrödssmörgås och därtill ett glas oskummad roslagsmjölk från prästgården. Det vill jag kalla delikatess – och kultur.

Svampsäsongen har ju inte börjat riktigt än. Hoppas att den inte är över till Hembygdens dag. För då vill jag att många tar vara på de rättigheter vår fina allemansrätt ger oss – att utan att fråga någon om lov gå ut i skog och mark och plocka våra favoriter. Jag önska att många tar med sig sina (osäkra) fynd till den planerade svampexaminationen.

Glad blir man också av den nyfikenhet vi möter från alla skolbarn som besöker Husby skola under terminen. Och glädjen förstärks när det kommer små bevis på uppskattning. Så som tackbrevet från klassföreståndaren för klass 5B på Sätunaskolan, med ett par dussin teckningar som eleverna gjort nere på Täppavallen. Av dom tänker jag göra en liten utställning till Hembygdens dag - helt vid sidan om alla övriga, planerade aktiviteter och attraktioner. Välkomna alla mammor och pappor, far- och morföräldrar och hela tjocka släkten. Hembygdsföreningen och Hembygdens dag är till för alla – precis som allemansrätten!

Giselher

Odensala och Husby-Ärlinghundra två socknar med lång gemensam historia

Sockenbegreppet är den äldsta bevarade politiska liksom kyrkliga indelningsgrunden i Sverige. Därför erbjuder socknarnas namn den längsta kontinuerliga sökkedjan för den som vill forska i släktens eller bygdens historia. De går att spåra så långt källmaterialet i våra arkiv sträcker sig. Därför är det trist att sockenbegreppen suddas ut alltmera. Många kyrkliga församlingar har bytt geografisk skenad och fastighetsbeteckningarna med sockenanknytning är på väg att suddas ut.

Odensala och Husby-Ärlinghundra är två socknar som har en lång gemensam historia. Så långt vi kan se har det funnits en kyrklig koppling. Socknarna har bildat ett gemensamt pastorat, med kyrkoherden i Odensala och komministern i Husby. Det framgår med all tydlighet av historien om den gamla skolan i Husby. Det var kyrkoherden som alltid satt ordförande på sockenstämman och i skolstyrelsen eller vad motsvarande församlingar nu hette genom tiderna.

Idag har vi en gemensam hembygdsförening för de bägge socknarna. Det har vi haft länge. Men det är inte alla som vet. Vi har en liten brist i föreningens namn. Där ingår inte ordet Odensala. Men det betyder inte att Odensala är glömt!

Av våra stadgar framgår tydligt att verksamhetsområdet omfattar de båda socknarna Odensala och Husby-Ärlinghundra.

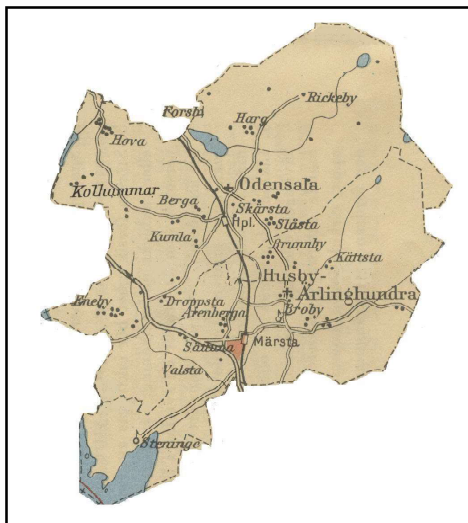
Hembygdsföreningens ändamål och dess verksamhetsområde

Stadgarnas §1 lyder:

Föreningens ändamål är att värna om och vårda hembygdens miljö och dess kulturarv och föra detta vidare till kommande generationer. Verksamhetsområdet skall i första hand vara Husby-Ärlinghundra och Odensala socknar. Föreningen vill nå detta syfte bl a genom att

- främja kunskapen om och känslan för hembygden och dess traditioner
- aktivt medverka till vård och bevarande av bygdens natur och kultur, landskapsmiljö och fornminnen, samt vid samhälls- och miljöplanering
- dokumentera intressanta föremål, handlingar och skeenden med anknytning till bygden i nutid och i gången tid
- samarbeta med kulturorganisationer och kommunala organ inom verksamhetsområdet samt stimulera till initiativ, som gagnar bygden och dess utveckling
- organisera studiecirkelar, kurser, utflykter och annat, som kan öka

- kunskapen om bygden, dess natur och historia
- förvalta och utveckla det till Husby skola förlagda skolmuseet med dess samlingar och till museet anslutna byggnader.

Sockenbegreppet

Socken, den minsta territoriella kyrkliga enheten. Termens ursprung är oviss. Den kan möjligen ha sina rötter i det förkristna tingssamhället, men det kan också tänkas att den har rent kyrkligt ursprung. Den kyrkliga sockenindelningen kan spåras tillbaka till medeltiden, men om dess uppkomst råder delade meningar. Vissa forskare har menat att den redan existerande indelningen i bebyggelseområden spelat en avgörande roll för den kyrkliga sockenindelningen (t. ex. i Norrland). Andra har hävdade att sockenindelningen åtminstone i

vissa trakter byggde på och i viss utsträckning övertog en förkristen territoriell indelning (t.ex. i Uppland). Inom forskningen har man också uppmärksammat den roll de privata initiativ till kyrkobyggande som togs av kungen och stormännen spelade för den senare sockenbildningen (t.ex. i Östergötland). Utan tvekan har det förelegat regionala skillnader. Man har räknat med att sockenbildningen ägde rum i södra Sverige mot slutet av 1100-talet, i Mellansverige under perioden 1150-1250 och i Norrland från 1200-talet. Den medeltida sockenindelningen har till stor del blivit bestående ända in i nutiden.

Den kyrkliga socknen fick på medeltiden vissa även rent borgerliga funktioner. Detta blev än mer påtagligt under 1600-talet, då det beslutande organets, sockenstämmans, verksamhet även kom att innefatta områden som fattigvård, anställandet av sockenhantverkare och senare även skolundervisning. Denna sockensjälvstyrelse låg till grund för den kommunala självstyrelse som infördes genom 1862 års kommunallagar. Därigenom blev socknen både kyrklig och borgerlig primärkommun. Denna administrativa ordning upphävdes genom kommunindelningen 1952, och numera används som regel i lagspråk benämningen församling i stället för socken.

Källa: Nationalencyklopedin

Små korn av kunskap

Som bekant är det mesta av Sahara uppbyggt av små sandkorn. Det är lika med vårt samlade vetande – det består av många små korn av kunskap.

Under våren fick jag hjälp av Karl-Håkan Lundgren - tidigare bonde på Elgesta - att identifiera en del äldre fotografier, som skulle registreras i hembygdsföreningens fotoarkiv.

”Bilderna på den här unga mannen med cykel bör vara från 1930-talet”, berättade Karl-Håkan. ”Det här är Holger Elgelind, som senare blev lantbrevbärare, efter Samuelsson i Brunnby. Den uppgiften bör han ha tagit över i början av 1940-talet”.

Om Otto Samuelsson, som började köra posten 1935 med cykel och ibland häst, har Tidlösan berättat förut, när vi intervjuade sonen Harry i Brunnby. Harry vikarierade tidvis för sin far. Holger Elgelind var lantbrevbärare 1943 till 1961, troligen först på cykel, senare motorcykel och slutligen med bil. Från 1961 körde Britta Boberg samma tur. Britta förblev lantbrevbärare i kommunen ända till 1984. Under tiden ökades antalet lantbrevbärlinjer. Omkring 1970, i samband med att posten i Märsta blev central för postförsörjningen i kommunen, blev det 4 linjer. Senare, när posten i Rosersberg las ner, tillkom två nya linjer som

utgår från Märsta. Tidvis har det varit ännu flera. Värt att notera är att Harrys son Tord, tredje generationen lantbrevbärare Samuelsson, tidvis har kört posten på den lantbrevbärlinje som servar Elgesta. Nu kör han Rosersberg. ”Det är ingen ordning på Posten och linjerna längre”, säger en irriterad postis, Bror Lindh, ”och glöm inte att Harrys fru, Elsie, har ett förflutet som postkassörska under en stor del av sitt liv”.

”Innan vi fick lantbrevbäring ute på landet hade vi en postväska som bönderna skötte om”, fortsätter Karl-Håkan. ”Dom skulle ju köra ner till mjölktaget, som gick 06.26 till Stockholm varje dag. Då passade dom på att besöka Posten och ta hem det som fanns i gårdarnas postfack. Varje gård hade sitt eget fack och sin egen väska. Väskan skulle lämnas och hämtas hos den bonde som hade jouren. Det sköttes efter ett rullande femveckors schema: Karlsborg vid Husby hade en vecka och Elgesta Södergården respektive Elgesta Norrgården hade två veckor var. Så var det fram till då Otto Samuelsson började köra för Posten som lantbrevbärare 1935”.

I förbifarten får jag veta varför Brunnby i början av 1900-talet hade sin telefon över växeln i Odensala. Sträckan var kortare, och därför var den fasta avgiften lägre. Det var länge sedan, innan centraliseringen hade gått så långt att monopolet måste avregleras. Marknadskrafterna fungerade!? Med elen var det som med telefonen. Det var kortare avstånd från Odensala. Så därför drogs elen därifrån när det begav sig, en kort tid efter första världskriget.

Under 1900-talets första hälft verkade flera fotografer i bygden. På Steninge hade fru Stina Berg en ateljé och E. Söderqvist hade sin ateljé vid Sigtunatullen (Ölsta).

Söderqvist fotograferade den blivande lantbrevbäraren Holger Elgelind och satte in stämpel på kortets baksida

Säckhanddukar och säcklakan

Handdukar och lakan sydda av begagnade säckar var billiga och bra vardagsvaror för den som hade ont om pengar och inte var rädd för att lägga ned tid och arbete.

Fram till ungefär tio år efter andra världskriget fanns det annonser i tidningarna om ”Extra prima, en gång använda spannmålssäckar av jute” som bjöds ut per postförskott eller efterkrav. Jag minns dem bl a från Jordbrukarnas Föreningsblad, föregångaren till den tidning som nu heter Land.

Det var inte i första hand bönder som köpte säckarna för att ha säd i dem. Nej, det var den tidens husmodrar som sydde säckhanddukar, billiga och bra handdukar för vardagsbruk, av jutesäckarna. Min mor brukade ”skicka efter” sådan säckar med några års mellanrum. Då gick hon gärna samman med en av grannfruarna, som hon var god vän med, för att komma upp i så stor beställning att det blev fraktfri leverans.

En fullstor jutesäck som skulle rymma 100 kg spannmål höll, gissningsvis, måtten 75 x 120 cm och hade sömmar i båda sidor (sydd av 75 cm bred juteväv). Sömmarna sprättades upp och av vävstycket blev det fyra eller fem handdukar som hade stadkant på kortsidorna och fick fällas i långsidorna.

Hängare syddes i och handdukarna fick gå med i byken innan de använ-

des första gången. Utöver att de blev rena av detta, blev uppsugningsförmågan bättre och de blev lite mjukare att torka sig på.

För varje byk i het lut blev handdukarna mjukare och mjukare. Ytan blev luden och färgen blektes ur. Det som hade varit brunaktigt från början förvandlades gradvis till en gulvit, rätt tilltalande färg. Just när handdukarna nått den färgtonen, var de som bäst att torka sig på.

Handduk med riv

En ny säckhandduk rev ordentligt, om man använde den till ansiktet. På den strävheten byggde man, när man ville skämta med tonårspojkar som just börjat få ”fjun på hakan”:

- Inte behöver du raka dig. Det där lilla fjunet kan du väl gnugga bort med en säckhandduk istället.

Säckhandduken passade inte riktigt ihop med rakvanorna karlarna hade förr. Skäggstubben på hakor som bara rakades en eller två gånger i veckan rev lätt loss jutefiber som blev sittande kvar. För att ”kunna visa sig för folk” måste man titta sig i spegeln och gnugga bort luddet.

Användning

Det var alltid tre säckhanddukar framhängda hemma och de hängde i ordning allt efter hur smutsiga de var. Den renaste var reserverad för kvinnohänder i matlagning och bak. Den närmast för lite smutsigare händer och den lortigaste för karlhänder som blivit rejält ingrodda av djurskötsel och jordbruk.

När mor inte ville få den lortigaste mera ingrodd slängde hon den i tvätten, flyttade de två andra ett steg åt det smutsigare hållet och tog fram en ren och hängde där den förut renaste hängt.

Den här graderingen av handdukar kan låta lite märklig för den som alltid kan tvätta händerna riktigt rena i "rinnande varmt och kallt

*Kvarnskjuts
från
Elgesta.
Troligen
på väg till
kvarnen
vid Måby.
Någon
gång på
1930-talet.*

*Se vilka
praktiga
spannmåls-
säckar.
Okänd
kusk.*

*Okänd
fotograf.*

vatten” oavsett hur smutsiga de varit. När hårt smutsade händer skulle tvättas i ett tvättfat och med mycket begränsad tillgång på både kallt och varmt vatten, blev de aldrig riktigt rena av själva tvättningen. Det sista av lorten ”smorde man av sig” på handduken och då kunde det vara tacknämligt att inte göra det på en som var helt ren.

När säckhanddukarna blivit för slitna hamnade de i lagårn. Där var de bra till att torka av juver och spenar på korna före mjölkningen. Avtorkningen görs ungefär en minut före själva mjölkningen och har dubbel verkan. Den tar bort lös smuts från juvret och gör att kon ”släpper ner mjölken”, tömningsreflexen utlöses.

Alla använde samma

En sak som inte var vanlig för så där 50 år sedan var personliga handdukar för varje medlem i familjen. Ingen tyckte, vad jag kan förstå, att det kunde finnas några estetiska eller hygieniska skäl för att inte torka sig på samma handduk som övriga i familjen.

Bakhanddukar

Ibland bjöds det också ut vita sockersäckar att köpa. De hade troligen rymt 50 kg socker och var av väv som var lite tjockare än lakansväv. Eftersom socker är relativt tungt i förhållande till sin volym, så var

säckarna mindre än dom som det varit mjöl i.

Av sockersäckarna syddes det s.k. bakhanddukar. De användes vid brödbak till att hölja över deg och plåtar under jäsningen och det nygräddade brödet medan det svalnade. De var också bra till att torka disk med.

Säcklakan

Det fanns också ett lågbudgetalternativ för lakanstillverkning och även i det fallet rörde det sig om säckar. Men det var inga jutesäckar, utan säckar som det varit mjöl i. De var tillverkade av något som mycket liknade lakansväv. Vita mjölsäckar sprättades upp i sidorna och syddes ihop två och två. De gav då ett lakan som blev ungefär 130 x 210 cm. Det var en fullt tillräcklig bredd och längd, för den tidens sängar var sällan större än 80 x 190 cm.

Vända lakan

När underlakanen började bli halvslitna på mitten var det dags att sprätta upp mittsömmen och sy ihop det som varit sidor i en ny mittsöm. På det viset kunde man förlänga den totala livslängden åtskilligt. Man fick inte vara snål på sitt eget arbete förr. Men vad hade den som inte hade pengar att ta till utöver egen arbetskraft, om hon skulle få familjens ekonomi att gå ihop?

Martin Johansson

Dasset från Märsta station nu på Täppavallen

Gamla dasset från Märsta station har fått en fristad på Täppavallen. Längre stog det vid Tennisklubben, bakom ishallen, bortglömt och övergivet. En längre tid fruktade vi att hemlighuset skulle förbli där och gå fortsatt förfall till mötes. Nu är det äntligen på sin nya plats. En dag i början av maj träcklade sig en karavan med bilar och en trailer förbi alla ledningar, på väg mot Täppavallen vid Husby skola. Där var dess nya hemvist förberedd med plintar och underlag, så att det bara var att lyfta det på plats direkt ifrån lastbilen.

Huset är i behov av viss renovering, så det blir att skrapa färg och måla för att det skall bli fint. Men misströsta icke, det skall bli gjort. Huset har inte sin gamla inredning kvar. Så vi tänker låta det tjänstgöra som redskapsbod. Då behöver inte Ove gå så långt när han skall hämta en kratta eller vad redskap han nu kan behöva för att hålla Täppavallen så fin.

Ett varmt tack till Willy Gummesson och Sven-Arne Halvarsson för allt stöd vi fått av er och Sigtuna kommun i att bevara ett tidigare välbesökt hus från Märsta station.

Sven

Foto: Ove Åslund

Stenarna kommer fram när det är så dags

Så brukar runologen vid riksantikvarieämbetet Thorgunn Snaedal säga om den märkliga känslan att hitta ännu en runsten som kanske legat gömd i marken i många hundra år.

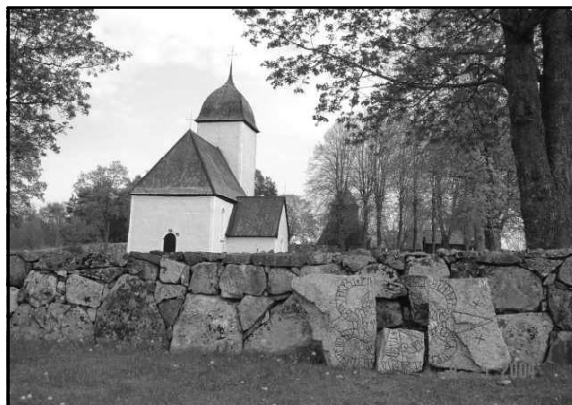
Hon var inkopplad på fyndet av den stora runstenen vid Bärmö mellan Sigtuna och Eriksund för några år sedan och hon hade ett finger med i fyndet vid Måby när vägarbetarna hittade den mycket märkliga så kallade Ingvarstenen i samband med bygget av påfartsvägen till motorvägen 1990.

Men fortfarande är den viktiga ”Ingvarstenen” vid Steninge försvunnen någonstans i stenbryggan vid slottet. Den ritades av och tolkades på 1600-talet, så meddelandet är känt. Texten handlar om den berömda ledungen år 1046 till Kaspiska havet under ledning av Ingvar den vittfarne, en resa som slutade i total katastrof. Totalt 26 runstenar runt om i Mälardalen berättar om händelsen. Steningeskeppets ledare Säbjörn kom aldrig hem. Kanske var en av de raska pojkarna från Måby gård, Torsten, med på samma vikingaskepp, och därför reste bröderna Gunnar och Björn en minnessten vid gården.

Steningestenen slängdes i ”stenbryggan” säger vittnen från den tid när slottet byggdes, men om man menar stenbryggan vid sjön eller stenterassen framför slottet, vet ingen. ”Stenen kommer fram när det är så dags”, som Thorgunn Snaedal, brukar säga.

Ibland händer det också att runstenar kan plockas fram bit för bit. Det är vad som inträffat med nyfyndet som nu ligger ihopplockad utanför västra kyrkomuren vid Husby kyrka. Att Riksantikvarieämbetet kallar stenen för ”ett nyfynd” beror på att runologen Helmer Gustavsson vid Runverket fått så pass många bitar att passa in i varandra att han kan tolka texten någorlunda hjälpligt.

Ett runstensfragment påträffades redan 1984 i kyrkogårdsmurens sydvästra hörn av Arnold Söder. Stenbiten placerades strax till höger

utanför den västra ingången till kyrkogården.

Ytterligare ett stort runstensfragment kom fram 1993 vid en omläggning av kyrkogårdsmuren och visade sig tursamt nog ha ingått i samma runsten som fyndet 1984. Det nya fragmentet låg inne i muren, cirka 10 meter norr om murens sydöstra hörn och ställdes upp invid östra väggen av klockstapeln utanför kyrkogårdsmuren. Ytterligare ett mindre fragment av en runsten påträffades 1996 i sydvästra hörnet av kyrkogårdsmuren. Även detta passade ihop med de övriga bitarna.

Sommaren 2003 hittades ännu ett fragment i östra kyrkogårdsmuren. Det har utgjort högra delen av samma

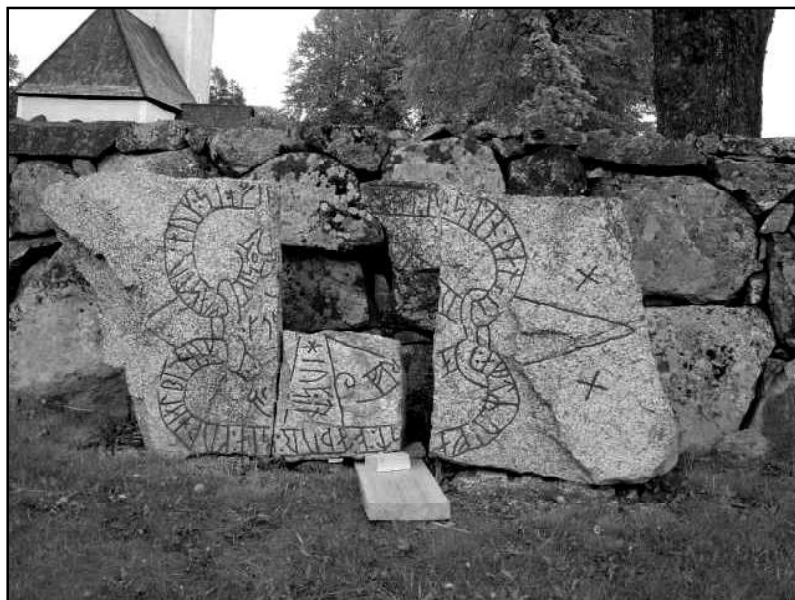
runstens mittparti. Inte nog med det. Något senare samma år kom ett litet stycke, 20 x 20 cm stort, av runstens mittparti fram. De senaste årens fynd har gjorts av en skarpögd journalist med Sigtunaanknytning, Torbjörn Elverheim.

Nu har de olika fynden undersökts och ristningen målats upp med röd runstensfärg. En preliminär läsning av inskriften på fragmenten lyder:

**sikfastr * auk : sihfu... aistu
stin : þans- u-... -ip... a:
aftR uifast faþur: sin : kþ hialbi :
nuk ku.hiuk stin**

”Sigfast och Sigfuss reste denna sten efter Vifast sin fader... Gud hjälpe...och Guds moder)... högg stenen.”
Åke Ekdahl

Den "nya" runstenen står nu lutad mot stemuren vid kyrkogården. Den är lätt att hitta för den intresserade.
Foto: Arne Ohlsson

Allemansrätten

På daghem och i skolor får barnen lära sig att allemansrätten är urgammal i vårt land. Det är den, men att plocka bär utan lov av markägaren accepterades inte förr i södra Sverige. Vilda bär var en del av markens avkastning och tillhörde ägaren.

Det som våra barn får lära sig om allemansrätten är inte bara att den gett människor rätt att fritt vistas på annans mark i alla tider, utan också att alla fått plocka bär och svamp, både för sitt eget behov och kanske också för avsalu, utan att fråga markägaren. Detta är inte riktigt sant.

Så var det definitivt inte i trakterna runt Vimmerby, när jag växte upp. Så har det inte heller varit under den tid jag hört berättats om, d. v. s. ungefär tillbaka till 1850. Vilda bär i markerna räknades då som en del av den avkastning marken gav och det var markägaren som hade rätten att plocka dem. Den som plockade på annans mark utan lov räknades som en tjyv.

När allemansrätten var uppe till behandling i programmet Folkminnen i P1, kom det fram att det varit samma uppfattning i hela södra Sverige, ungefär upp till Dalälven. I Norrland däremot tycks markägarna inte ha hävdat rätten till vilda bär på samma sätt. Det kan vara flera samverkande orsaker till detta. Man kan anta att mängden bär i förhållande till den glesa befolkningen var så stor där att bären räckte åt alla. Där finns också

betydligt större andel skogar som ägs av stora bolag och staten och för sådana ägare hade kanske vilda bär inget värde.

Viktigt livsmedel

Det var framför allt lingon och blåbär som markägaren ville ha för eget bruk. Bären var ett viktigt bidrag till deras försörjning med livsmedel. Speciellt var de det när det var knappt med det som odlad jord och husdjur gav. Fram till andra världskriget fanns det också så mycket folk på gårdarna, att man hann med att plocka bären.

Att någon plockade svamp före andra världskriget hörde till undantagen. Förekom det så var det kantareller och murklor. Svampplockning kom igång lite mera under krigsåren och det berodde till en del på att myndigheterna drev en kampanj, för att folk skulle ta vara på det som växte vilt i skogar och hagar, både svamp och bär. ”Svensk sommar kan det – rusta för oviss vinter”, hette det då. Det var mycket knappt om livsmedel under krigsåren och det hade återigen blivit angeläget att ta vara på allt som växte vilt och som gick att äta.

Fråga om lov

I min barndom och ungdom höll sig alla markägarna på sin egen mark med bärplockningen. Räckte inte bären på våra marker för familjens behov, tog vi en liten spaningsrunda på grannarnas marker och såg efter hur tillgången var där. Hade någon granne mycket bär på sin mark, gick vi snällt till den familjen och frågade om det skulle kunna gå för sig att få plocka lite där. Oftast blev svaret ja och vi fick besked om exakt var vi fick plocka.

Norr om vårt skogsskifte låg skogen till en gård som ägdes av två gamla ungarlar som skötte hushållet själva. De hade ofta mängder av lingon på sina många kalhyggen. Men själva var de inte mycket för att plocka dem och göra *krösamos*. Ändå frågade mor alltid om lov att gå över gränsen till deras skog och plocka och hon fick alltid ja.

”Fria” marker

Längre mot norr låg Vinketomta säteri med flera hundra hektar stora skogar. Ute på deras skogsmarker hade det funnits en handfull torp jämnt utspridda och de var brukade och bebodda fram till och med andra världskriget. Då var Vinketomtas skogar torparnas lingonmarker i första hand och andra människor drog sig för att gå dit och plocka av det överflöd som ofta fanns.

Efter andra världskriget var jordbruket på torpen nedlagt och nästan alla torpstugorna rivna. Vinketomtas ägare bodde inte längre på säteriet och där avverkades mycket skog. Det blev stora kalhyggen och på dem växte det lingon i mängder. Då byggdes det också ett nät av skogsbilvägar som gjorde skogarna lättillgängliga med cykel och så småningom också med de bilar som blev allt vanligare under 50-talet.

De tre omständigheterna tillsammans kan ha samverkat till att så många plockade lingon på Vinketomta marker utan att fråga om lov. Det var bara en halvmil dit från Vimmerby och hemmafruarna där (det fanns gott om sådana då) cyklade dit och plockade, både för eget behov och för att sälja till andra i en del fall.

Bärtjyvar ett problem

Att *stakärnger* plockade upp skogsbären för familjerna på smågårdarna runt oss blev ett problem. Det var illa sett och det gällde att plocka för sitt eget behov innan andra kom och tjyvplockade. För att vara säkra på att få något med av sina bär, plockade många innan de var riktigt mogna.

Värst var det om tjyvplockarna sprang över stora arealer och bara tog det bästa. Då fick markägaren gå efter och plocka det som var kvar och det var ingen rolig sysselsättning. Men

det fanns listiga metoder för att skydda sina bär.

Behornade bärvakter

Många damer från stan var inte vana vid nötkreatur och hade stor respekt, för att inte säga rädsla, för sådana. Det kunde den utnyttja, som hade en inhägnad hage med mycket blåbär eller lingon. När bären började bli mogna släppte han sina ungdjur och sinkor på bete i hagen.

Det kunde det bli riktig cirkus ibland, när bärplockarna mötte de nyfikna kreaturen och trodde de var på väg att bli anfallna av dem. Det hände att stadsfruar flydde i vild panik och lämnade både korgar och bär kvar, när en flock ”folkilskna tjurar” kom springande mot dem.

Från andra trakter har jag hört berättats hur bönderna gjorde för att driva bort tjyvplockare som de hade upptäckt på sina bästa bärställen och göra det på ett helt oantastligt sätt och utan att behöva säga ett ont ord. De hjälptes åt några stycken och drev en flock kor rakt på inkräktarna. Hade de riktig tur, kunde de få sig ett gott skratt, när plockarna la benen på ryggen och försvann.

Bråk i bärmarkerna

Den markägare som träffade på det han ansåg som tjyvplockare talade om för dem att de inte hade rätt att plocka hans bär, om nu inte bärtjyvarna drog

sig undan och undvek ett möte. Och de som plockade olovandes visste mycket väl, att markägarna vill ha bären själva och försökte sällan hävda sin rätt att plocka.

Men på 50-talet började de som gav sig ut att plocka bär veta att allemansrätten i sin ”nya” tolkning gav dem rätt att plocka varsomhelst. Hävdade de den rätten, kunde det ibland hända att det blev en riktig generalträta innan parterna skildes åt. Åtminstone en gång vet jag att det gick till handgripligheter.

Det var en bonde i en grannby som träffade på ett par *krösaplockersker* på sina marker. När han försökte köra iväg dem därifrån, svarade de emot på ett, enligt honom, näsvist och utmanande sätt. Bonden var på inget vis känd för att vara våldsam av sig, men han blev så rasande att han tappade besinningen, fick tag om överarmarna på den ena kvinnan och skakade om henne så ovarsamt att hon fick blåmärken av det.

Det blev polisanmälan och rättegång och den omskakade kvinnans kamrat kunde vittna om hur det hela hade gått till. Bonden fick böta för misshandel för tilltaget att handgrip-
ligt försvarat den rätt som markägare på landet hade hävdad i alla tider.

Synen på bärplockning i dag

Jag har svårt att tro att någon markägare försöker hålla på sin ensamrätt till vilda bär i dag. Orsakerna är fler. Uppfattningen att allemansrätten ger alla rätt att plocka vilda bär är nu i det närmaste odiskutabel. Det är också färre som plockar bär i markerna. Intresset för att plocka både vilda och odlade bär har minskat betydligt. Det har sjunkit så mycket att odlare som säljer, t ex jordgubbar, genom självplock börjar få svårt att hitta kunder.

Markägarna bor i många fall inte på sina gårdar och de har inte längre en skock, mer eller mindre villiga, barn som går att kommendera ut som bärplockare. Är de själva fortfarande i arbetsför ålder, har de fulltidsjobb och vill använda fritiden till annat. Är de pensionärer, är ofta deras dagar fullbokade med markservicejobb som ska göra livet drägligare för barn och barnbarn. Dessutom finns det för det mesta bär att köpa till priser som de flesta har råd att betala. Så helt utan hemkokt sylt behöver ingen vara, även om hon inte vill plocka bären själv.

Martin Johansson

Bussresa till Hälsingland 4 – 5 september

Första dagen: avresa kl. 07.30 från Märsta station. Vi besöker bl. a: Ol-Nils i Hårga, Kilafors, i skuggan av det sägenomspunna Hårgaberget. Säfs i Acktjärä, Hanebo, välbevarat soldattorp. Kämpens i Bollnäs med anor från 1500-talet, by på ursprunglig plats med gårdarna Kämpens och Ersk-Jons.

Middag på Hertsjögården, där Gerda Wallin berättar historier från bygden. Övernattning på Lenninge Herrgård (vandrarhem)

Andra dagen: Byss-Olle Lindbloms gårdsmuseum i Belsbo. Loses, Finnskogens teater. Vi hoppas även hinna med Sjöbo fåbod, Hällbo karamellmuseum och gamla ullspinneriet i Kilafors före den beräknade hemkomsten kl. 20.00.

Preliminärt pris 750 kronor (beroende av antalet deltagare), inkluderar resa, ev. inträden, övernattning, middag (exklusive drycker) samt frukost. Medtag matsäck till första dagens lunch.

Anmälan och information: Sven Eriksson 591 432 95/Gunilla Hälludd 592 529 51

Anmälan senast den 18 augusti.

Hänt

Nya grannar

Vi har fått nya grannar i den gamla lärarbostaden i Husby, efter Rigmor och Åke som flyttade till småland i våras. Våra nya grannar heter Sahra Bunner Lindqvist och Per-Olof Lindqvist med barnen William, Ludvig och Julia.

Till er riktar vi ett varmt välkommen och en förhoppning att vi i god grannsämja skall trivas med varandra.

Hemsidan

Hemsidan har tagit allt fastare form. Allt flera besökare har upptäckt den. Nu har det också blivit lättare att hitta den. Dess permanenta adress är: www.hembygdmarsta.se

Nya medlemmar

Eva och Sven-Erik Edbom, Peter Kindström m fam., Ann-Catrin Wennerland, Roger Wilhelmsson, Ingela Boström, Mats Wetterholm, Solveig Lagerhjem, Ulf Dynesius, Kerstin Hansson m fam., Merja o Tord Samuelsson, samtliga i Märsta, Per-Olov Lundgren m fam., Sigtuna, samt A M Hans Sjöblom och Mona Björksäter Odensala hälsas varmt välkomna som medlemmar i vår förening.

Tonträffen

Tonträffen mötte i år mördande konkurrens från Hägg och syren i Sigtuna, Valstadagen, Duvemåla i Kultorum, en Rakverekör som uppträdde i såväl Sätunakyrkan som Mariakyrkan. Allt detta samtidigt som Mässingsextetten liksom spelmän från Rakvere i sent skede lämnat återbud till vårt arrangemang. Trots detta blev Tonträffen en glad och hyfsat välbesökt tillställning, vilket räkningen av antalet serverade kaffe ger en liten vink om. Vädret bidrog till att stämningen var på topp och alla trivdes. Folk kom och gick hela dagen. Arrangörerna framför sitt tack till alla besökare och ett tack i synnerhet till alla medverkande!

Sven

22 augusti Hembygdens dag

vid hembygdsgården Husby skola 11.00-16.00

hållpunkter

11.00 friluftsgudstjänst

12.00 högtidligt öppnande

15.00 prisutdelningar od

16.00 avslutning

aktiviteter

kulturstig

fiskdamm

bollkastning

underhållning

Märsta Dragspelsgillet

Norrbacka Durspelare

PRO-orkestern

utställningar

fotografier av Keith Samuelsson i magasinet från Linds Kro

svanputställning och -bedömning, tärredena fynd

dos! svanaktiviteten förutsätter tjänligt väder

vetenskap och -bilar

servering

kaffemed hembakat bröd, våfflor, korv, marknadskarareller

fritt inträde - välkoma!

Bilderna på detta uppslag är från Tonträffen. Foto: Sven Eriksson

Nyvreten, torp under Elgestavreta, ca 1915, 4 personer men bara 3 namn på baksidan: J Svensson, Anton Almgren och E Andersson